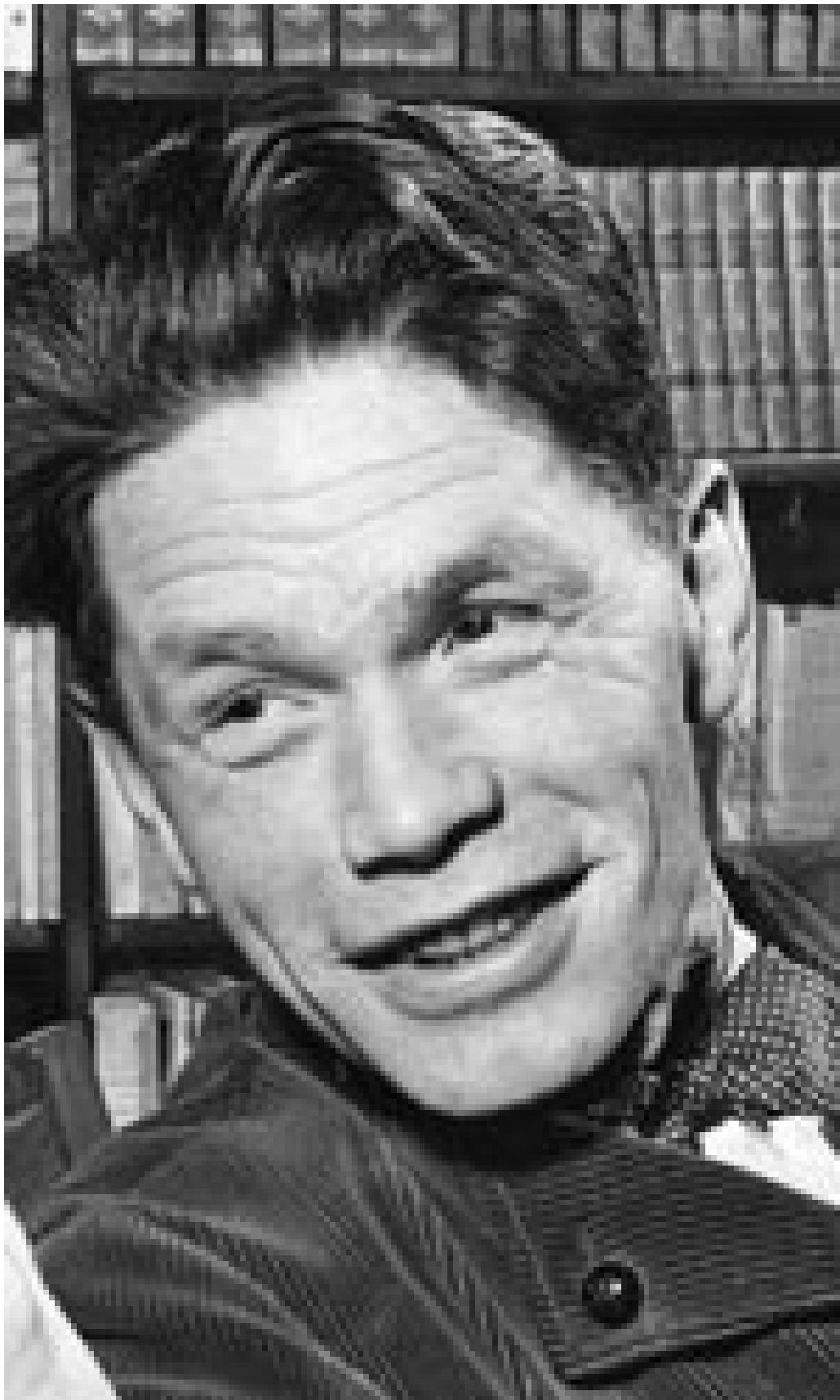

Julaften 1943 på Grini

KARL H. HOVIND

Leanglia 32

1387 Asker

24. desember 1943 – den fjerde julaften under krigen. Scenen var gangen på brakke 10 på Grini. Til avveksling fra blomstersuppe om hverdagene og stormsuppe som søndagsmeny – forskjellen var bare at i den siste var det ”hvem fant kjøttbiten?” – var julaftensmiddagen risengrynsgrøt. Julepakken hjemmefra kom aldri frem, den forsvant et sted underveis. Det var kanskje en eller annen som trengte den bedre enn jeg, men litt sårt var det. Risengrynsgrøten fylte godt opp i magen, så den alltid tilstedeværende sultfølelsen var borte. 200 mannfolk – fra alle kanter av landet – i alderen 17 – 70 år satt i rekke og rad nedover gangen. Selv hadde jeg orkesterplass.

Sigurd Evensmo (1912–78) ca. 1975. Foto: privat

På podiet stod en tent julegran. En medfange, jeg husker ikke hvem, hadde lest juleevangeliet. I tankene var nok hver eneste fange langt borte. På tross av fangenskapet var vi høytidsstemte. Etter juleevangeliet ble det fremført en prolog, skrevet og lest av forfatteren. Navnet hans var Sigurd Evensmo. Jeg visste litt om ham. Han var 31 år gammel og satt svært hardt i det. Han hadde vært med i en gruppe på 19

ungdommer som la ut fra Ålesund i en skøyte på vei til England. De var blitt infiltrert og angitt av medlemmer av Rinnanbanden. De 18 andre ble alle skutt på Falstad. Tyskerne hadde mistanke om at Evensmo var blandet opp i andre saker og ville presse ham ytterligere. Gestapo plasserte ham på ”Fallskjermen”, den store gymnastikksalen i øverste etasje i hovedbygningen på Grini. Der satt alle de dødsdømte og ventet på sin skjebne. Av en eller annen grunn, Gestapo kunne være helt uberegnelige sånn, var Evensmo sluppet ut i leiren og innkvartert på brakke 10, hvor også jeg var. Han var svært stille av seg, gikk mye for seg selv. Han hadde vel sitt å tenke på. Nå var han midt i prologen – den var fint og rørende skrevet. Alle de 200 medfangene, mer eller mindre barske, var dypt beveget. Tårene stod i øynene på de fleste, vi lot dem bare dryppe. Under opplesningen merket vi litt støy nede ved inngangen på midten av brakken. En av de grønnkledde stod og hvisket et eller annet med brakkesjefen – advokat Thorvald Schiøtt. Da Evensmo var ferdig med sin opplesning, var stillheten til å ta og føle på, kun noen bevegede snufs kunne høres.

Et øyeblikk senere kom brakkesjefen gående opp midtgangen og gikk opp på podiet til Evensmo. Schiøtt bad ham bli stående idet det var kommet en ekstrapost på programmet. En av kameratene hadde fått ”Schein”, dvs. den gule lappen som betydde løslatelse – på selveste julaften! For en julegave! Den gule lappen var ensbetydende med friheten. Vi drømte alle om at skjebnen en dag ville skrive ens eget navn på lappen. Om Evensmo ville være så snill å lese navnet høyt! Nå kunne vi virkelig høre knappenålen falle. Samtlige holdt pusten av spenning. Hvem var den heldige utvalgte? Hvem var tiltenkt å få denne fantastiske julepresangen – å få komme hjem til familien på selveste julaften? ”Du får lese høyt da, Evensmo!” Men han fikk ikke frem en lyd. Han åpnet munnen flere ganger og forsøkte å si noe – han klarte ikke! Plutselig begynte tårene å trille nedover kinnene hans, han hikstet. Nå gråt han åpenlyst. Vi begynte å ane sannheten. Det måtte være Evensmo selv som hadde fått Schein! ”Ja, men . . . ja, men . . . Jeg har jo ingen penger til trikken fra Røa!” Nå begynte lurvelevenet. Vi jublet, klappet, gråt og lo om hverandre. Alle som en ville samtidig opp på podiet for å gratulere. Det var ikke ørens lyd å få. Forvirringen og gleden var total. Hva var hendt? Han var jo dødsdømt. Var det noe lureri? Nei – navnet på Scheinet var riktig nok. Vi måtte selv se. Det stod virkelig Sigurd Evensmo med maskinskrevne bokstaver. Ikke en av de tilstedeværende misunte ham. Neste gang var det sikkert vår tur til å få navnet vårt på den gule lappen.

En times tid senere hadde Evensmo kvittet seg med fangedrakten. Kledd i sitt sivile tøy, med ryggsekk på ryggen, vandret han for alltid ut hovedporten på Grini, på vei til Røa og trikken – til friheten! Han hadde fått den største gaven – selve livet i julepresang. Det var virkelig en *stjernestund*.

Med tillatelse fra fru Randi Evensmo refererer jeg prologen slik den ble lest på brakke 10 julaften 1943.

Dager er lenger en uker,
og måneder er lenger enn år.
Den forrige julen med sang i en gang
og frihetens drømmer som gang i din sang,
var den ifjor eller var den igår?

Ute var ukene lenger
enn dagenes lynrappe trav.
Et år var et år, men en dag var en dag

da du levet og kjempet i dagenes jag,
og ikke et endeløst hav.

Du vet at tiden står stille,
og dog blir det sommer og høst,
Det blir vinter og vår, og sommer påny,
men at tiden dør hen som en sommerlett sky,
løser seg opp, er en fattig trøst.

Fra vinduet er det det samme,
ensformige bilde å se:
Et skrånende jorde med granveggen bak,
en hytte, et gjerde og himlen til tak
i solskinn og regn og sne.

Så er det vel bare vemod
og savn over julen i kveld?
Vår hjemmenes fest ble en fest uten hjem
og eventyrkvelden en kveld uten dem
som er mer enn en del av oss selv.

Når veien er lang og øde, blir sinnet vel trett.
Vi går vel og tynges av brøde
og gremmer oss smått til døde
og gråter en liten skvett?

Er det så, kamerater, at motet forsvinner,
at livsviljen dør og du lever på minner
og søker den stille forsakelsens vei?
Vårt svar er et villende, krevende nei!

Se det i øynene: Dette er livet!
Du skal kjempe og vinne det.
Intet blir givet!
Verden er det du kan se og forstå
Vil du fred i din sjel, så gå på, gå på!

Karrig og hard.
Vår den var.
Stri for enhver,
vår den er!
Alt hva den tok og alt hva den ga,
ett er vårt svar: Et rungende JA!

Kanskje vi skilles i mangt.
En søker tro, og en søker viten
og noen vil vite og tro.

Men midt i den kjempende, lidende tiden
bygges det kanskje en bro.
Ja, nettopp for kvelden i kveld gis et bud
som samler oss alle og fanger oss inn:

Du skal kjempe deg frem til et givende sinn.
Du som er ensom og sturer og tror
at ingen har bruk for deg, ingen forstår deg,
vit at den fattigste sjel på jord
er den som forsmår deg.

Du som er bitter og hatsk i ditt sinn
og teller hvert hugg du fikk under striden
for siden å vise at den som sår vind,
høster kun storm i den nyeste tiden,
stans opp denne kvelden og lytt til de ord
som taltes så ofte, og ofte forgjeves:
at intet er bygget ved hevsn på vår jord.
På hat kan der kriges, men aldri leveres.

Kanskje du pansret ditt hjerte.
Da våre venner falt
var det for stor en smerte.
Vi kunne ikke bære alt.

Kanskje fikk frosten tak i din sjel
da hjem ble lagt øde.
Men slår du igjen, så slår frosten ihjel!
Ikke kan hevnen vekke de døde.

Jeg sier til deg med det lukkede sinn:

Spreng dørene, slipp vennene inn!
Tungt er menneskets lodd,
men dypest i tiden:
dypere ned enn menneskets viten
lever en drøm og et evig krav:
Kast panseret av!

En verden i strid
med makten som mål,
Hvert land og hvert menneske rustet i stål,
og dog er det lengselens tid!
Og dog er det ømhetens tid!

Som bekkene søker den brede elv, søker vi selv,
famllende, snublende, såret og blodige,
blindet, på villspor, og dog mot vår drøm:
mot enhetens mektige, bærende strøm.
Og evig er havet som venter.

Publisert: 10. desember 2000. Tidsskr Nor Legeforen.

Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 8. juli 2026.